

Išskirtinės kokybės atskirose srityse apžvalga

Išskirtinės kokybės aukštajame moksle samprata

Išskirtinės kokybės koncepcija nebėra naujas fenomenas aukštajame moksle. Ši sąvoka naudojama apibrėžti tai, kas yra išskirtinai geras, viršija apibrėžtus standartus arba tai, ką ne kiekvienas gali pasiekti, tuo pačiu tai siekiamybė ir tikslas, vedantis į nuolatinį tobulėjimą. Dauguma tyrėjų, nagrinėjusių *išskirtinės kokybės* koncepciją, pripažįsta, jog egzistuoja daug ir įvairių *išskirtinės kokybės* sampratų, nes ši sąvoka yra įvairiareikšmė, kontekstuali ir kintanti, dėl jos susitariama, ji koreguojama atsižvelgiant į tam tikru laikotarpiu vyraujančius asmens ir visuomenės poreikius. Aukštajame moksle *išskirtinė kokybė* reiškia daugybę dalykų priklausomai nuo konteksto ir laikmečio, todėl rasti vieną universalią reikšmę sudėtinga, o gal net ir neįmanoma. Be to, tai, kas šiandien laikoma išskirtinai geru ar nepasiekiamu, rytoj gal būti tik standartas ar norma, todėl reikėtų ieškoti platesnės, visa apimančios *išskirtinės kokybės* sąvokos, kuri vestų mus siekti kokybės viršijančios standartus visame, ką darome.

Išskirtinė kokybė Lietuvos kontekste

Studijų kokybės vertinimo centras (SKVC) – kokybės užtikrinimo agentūra Lietuvoje, kurios vienas iš veiklos tikslų yra skatinti šalies aukštojo mokslo kokybę bei kokybės kultūrą ir tokiu būdu prisidėti prie aukštojo mokslo kokybės gerinimo Lietuvoje. SKVC kaip kokybės agentūros veiklos sritys apima institucijų ir studijų programų išorinį vertinimą ir akreditavimą, paskesnę po vertinimų veiklą, viešinimą, konsultavimą. Aukštųjų mokyklų ir studijų programų išoriniam vertinimui pasitelkiamos tarptautinės (didžioji dauguma atvejų) arba vietinių ekspertų grupės.

Nors kokybės užtikrinimas aukštajame moksle visada buvo vienas iš SKVC prioritetų nuo pat Centro įkūrimo pradžios, tačiau apie *išskirtinę kokybę* Lietuvoje pradėta diskutuoti dar ne taip seniai. Šiuo metu esame bandymų etape ir ieškome *išskirtinės kokybės* apraiškų Lietuvos aukštajame moksle. Vienas iš būdų, tai išskirtinės kokybės sąvokos sklaida renginiuose kur dalijamasi gerąja praktika. Kitas būdas – gerosios praktikos ar *išskirtinės kokybės* pavyzdžiai aukštosios mokyklos veikloje ar studijų programose. Todėl, SKVC pradėjo rinkti ir analizuoti išskirtinės kokybės pavyzdžius aukštajame moksle. Šioje apžvalgoje pristatoma *išskirtinės kokybės* pavyzdžių analizė, kuri atlikta remiantis tarptautinių ekspertų išvadomis ir jose pateiktomis rekomendacijomis.

Institucinis vertinimas: renkami gerosios praktikos pavyzdžiai

2011 – 2015 m. vykusio išorinio aukštųjų mokyklų veiklos vertinimo metu tarptautinės ekspertų grupės įvertino visas Lietuvos Respublikoje veiklą vykdančias aukštąsias mokyklas ir pateikė rekomendacijas jų veiklos tobulinimui. Aukštąsias mokyklas ekspertai vertino pagal keturias vertinamąsias sritis: (1) strateginis valdymas, (2) studijos ir mokymasis visą gyvenimą, (3) mokslo ir (arba) meno veikla, (4) poveikis regionų ir visos šalies raidai. Viena iš aukštųjų mokyklų veiklos vertinimo ypatybių – ekspertų išskirti gerosios praktikos pavyzdžiai. Įvertinus Lietuvos aukštąsias mokyklas ekspertai identifikavo šiuos išskirtinai gerus pavyzdžius:

- Vertindami **strateginio valdymo sritį** ekspertai gyrė daugelio aukštųjų mokyklų bendradarbiavimą su socialiniais partneriais, jų paramą rengiant strateginius planus bei įsitraukimą į vidinius strateginio planavimo procesus.
- Srityje **studijos ir mokymasis visą gyvenimą** ekspertai išskyrė stiprias, prie besikeičiančių rinkos pokyčių pritaikytas, į praktiką orientuotas, studijų programas, lemiančias aukštą studentų įsidarbinimo lygį; puoselėjamus gerus santykius su studentais ir absolventais.
- Vertinant **mokslo ir (arba) meno veiklą** pavieniais atvejais pastebėti itin aukšti, pasaulinio lygio pasiekimai atskirose mokslo ir (arba) meno srityse.
- Analizuodami **poveikį regionui ir visos šalies raidai** ekspertai teigė, jog aktyviai, nuosekliai ir sistemingai bendradarbiaujama su įvairiais socialiniais partneriais, jiems daroma reikšminga įtaka. Studentų baigiamieji darbai atitinka regionų ir šalies poreikius bei yra pagrįsti verslo įmonių interesais.

Studijų programų vertinimas: išskirtinės kokybės pavyzdžiai

Studijų programų vertinimas atliekamas analizuojant šešias vertinamąsias sritis: (1) programos tikslai ir numatomi studijų rezultatai, (2) programos sandara, (3) personalas, (4) materialieji ištekliai, (5) studijų eiga ir jos vertinimas, (6) programos vadyba.

Studijų programų išorinio vertinimo ir akreditavimo tvarkoje nustatyta, kad kiekviena programa įvertinama pagal aukščiau įvardintas 6 vertinamąsias sritis, kurių kiekviena įvertinama 4 balų skalėje. Šioje skalėje 4 balai yra aukščiausias galimas įvertinimas. Jis skiriamas toms vertinamosioms sritims, kurios yra **išskirtinės**. Plačiau ši skalė nėra apibūdinta, todėl įvertinimas šiuo balu yra paliekamas ekspertų apsisprendimui.

Nuo 2014 m. Centro iniciatyva išvadų struktūroje, šalia vertinamųjų sričių, atsirado nauja skiltis – **išskirtinės kokybės pavyzdžiai**. Ekspertų prašoma identifikuoti išskirtinai gerus, iš daugumos programų išsiskiriančius programos vykdymo ypatumus ir juos aprašyti. Siekiant nustatyti būdingiausius studijų programų, kuriose buvo nurodyti **išskirtinės kokybės pavyzdžiai**, bruožus, buvo atlikta kokybinė vertinimo išvadų turinio analizė. Analizė atlikta remiantis studijų programų vertinamosiomis sritimis, siejant jas su studijų sritimis. Analizuojant ekspertų vertinimo išvadas, buvo peržvelgti visi ekspertų nurodyti išskirtinės kokybės pavyzdžiai priskiriant juos atitinkamai vertinamajai sričiai.

Nuo 2014 – 2015 m.¹ SKVC pasitelkęs tarptautines ekspertų grupes įvertino 335 vykdomas studijų programas, iš kurių 29 proc. išvadų ekspertai nurodė išskirtinius kokybės pavyzdžius.

Pagal tipą ir pakopą, daugiausia **išskirtinės kokybės pavyzdžių** ekspertai nurodė profesinio bakalauro studijų programose – 43 proc., šiek tiek mažiau pavyzdžių bakalauro studijų programose – 33 proc., o likusi dalis **išskirtinės kokybės pavyzdžių** rasti magistrantūros studijų programose – 24 proc. programų.

Didžioji dalis studijų programų, kuriose ekspertai išskyrė **išskirtinės kokybės pavyzdžius**, vykdomos socialinių mokslų srityje (42 proc.). Technologijos mokslų (25 proc.) ir menų (20 proc.) srityse išskirtas panašus šių pavyzdžių skaičius. Likusi dalis programų, turinčių **išskirtinės kokybės pavyzdžių**, vykdomos humanitarinių (5 proc.), fizinių (5 proc.) ir biomedicinos mokslų (3 proc.) srityse. Šis pasiskirstymas siejasi su bendru šiose srityse įregistruotų programų skaičiumi Lietuvoje: socialinių mokslų srityje yra vykdoma daugiausia studijų programų (45 proc.), dėl ko šios srities studijų programų kiekis gali būti didesnis, lyginant su kitų studijų sričių programomis. Kitose studijų srityse vykdomos programos pasiskirstę taip: technologiniai mokslai (21

proc.), biomedicinos mokslai (10 proc.), humanitariniai mokslai ir menai (po 9 proc.), fiziniai mokslai (6 proc.).

Dauguma *išskirtinės kokybės* pavyzdžių buvo identifikuoti valstybinių Lietuvos aukštųjų mokyklų vykdomose studijų programose – 71 proc. (22 aukštosios mokyklos, 85 studijų programos) ir likusi dalis – 29 proc. (9 aukštosios mokyklos, 11 studijų programų) nevalstybinėse aukštosiose mokyklose.ⁱⁱ

Pagal vertinamąją sritį ekspertų nurodyti *išskirtinės kokybės* pavyzdžiai pasiskirstė taip: 27 proc. šių pavyzdžių išskirti studijų eigos ir jos vertinimo dalyje, 23 proc. – materialiosios bazės dalyje, 20 proc. – programos vadyboje, 16 proc. – vertinant dėstytojus, 8 proc. atvejų išskirti programos sandaroje ir likę 6 proc. – programos tikslų ir numatomų studijų rezultatų dalyje.

Atliekant kokybinę *išskirtinės kokybės* pavyzdžių analizę pastebėta, jog vieni ekspertai buvo linkę interpretuoti studijų programos išskirtinumo sąvoką kaip visišką atitikimą teisės aktams. Kiti ekspertai, atvirkščiai, buvo linkę matyti *išskirtinės kokybės* pavyzdžių atitikimą teisės aktų reikalavimams kaip normą, bet ne išskirtinumą. Tokie ekspertai gyrė tai, kas ne tik atitiko formalius reikalavimus studijų programoms, bet viršijo juos. Nustačius būtent tokius faktus vertinimo metu, ekspertai buvo linkę juos traktuoti kaip *išskirtinės kokybės* pavyzdžius.

Analizuojant *išskirtinės kokybės* pavyzdžius ekspertų išvadose pastebėta, kad kai kur trūksta detalesnio paaiškinimo, kodėl viena ar kita sritis nurodyta kaip išskirtinai gera. Be to, kai kuriose programose vertinamosiose srityse, kuriose yra išskirti ir *išskirtinės kokybės* pavyzdžiai, taip pat nurodomi ir trūkumai bei teiktos pastabos programos kokybei gerinti.

Apibendrinus *išskirtinės kokybės* pavyzdžių studijų programose analizės rezultatus bei institucinio vertinimo gerosios praktikos pavyzdžius matyti, jog daugeliu atvejų šie sutampa. Tai leidžia daryti išvadą, jog nors ir atliekami atskiri aukštųjų mokyklų ir studijų programų vertinimai, tačiau vertinimo metu pastebimos panašios tendencijos.

Žemiau pateikiama *išskirtinės kokybės* pavyzdžių trumpa analizė pagal studijų programos vertinamąsias sritis.

Vertinamoji sritis	Išskirtinės kokybės pavyzdžiai
<i>Programos tikslai ir studijų rezultatai</i>	• tikslai ir studijų rezultatai atitinka akademinius, profesinius, visuomenės ir darbo rinkos poreikius; • programos tikslai ir studijų rezultatai yra aiškiai apibrėžti, tinkamai suformuluoti, susieti su dalykų studijų rezultatais bei atspindi tarpdisciplininį požiūrį; • formuluojant bei peržiūrint programos tikslus ir studijų rezultatus į šiuos procesus įtraukiami socialiniai partneriai, atsižvelgiama į jų nuomonę.
<i>Programos sandara</i>	• rengiant programas buvo atsižvelgta į dabartinius ir ateities darbo rinkos poreikius; • puikiai subalansuota ir parengta pati programa: teorija derinama su praktika, bendrieji dalykai su krypties dalykais, o tai prisideda prie sėkmingo studentų įsidarbinimo pabaigus studijas; • kai kurie dalykai dėstomi anglų kalba; • siūlomos įvairios specializacijos.
<i>Personalas</i>	• dėstytojai yra tikri savo srities profesionalai, turintys aukštą kvalifikaciją, aktyviai įsitraukę į mokslinę veiklą ir rodantys aukštus mokslinius pasiekimus,

	publikuojantys mokslinius straipsnius tarptautiniuose žurnaluose, rengiantys vadovėlius ar metodinę medžiagą studentams; • sudaromos sąlygos dėstytojų profesiniam tobulėjimui: profesinių ir pedagoginių kompetencijų gerinimui; • nemažai dėmesio skiriama naujų dėstytojų įvedimui į programą; • pripažinti dėstytojai iš užsienio bei vietiniai tarptautinio lygio dėstytojai didina programų tarptautiškumą, siūlo naujausius inovatyvius mokymo metodus; • atsidavę ir labai motyvuoti dėstytojai, dėstantys užsienio kalbomis bei turintys tarptautinės patirties; • aukštosios mokyklos pastangos pritraukti ir išlaikyti aukščiausio lygio personalą, pripažintus mokslininkus ir dėstytojus.
<i>Materialieji ištekliai</i>	• puikūs, atitinkantys aukštus standartus ir aprūpinti visa naujausia bei darbui reikalinga įranga materialieji ištekliai (pastatai, auditorijos, dirbtuvės ir apskritai visa infrastruktūra); • aukšto lygio, puikiai aprūpintos ir modernios bibliotekos bei prisijungimai prie elektroninių duomenų bazių; • puiki studentų praktikų bazė: yra visa reikalinga įranga, studentams sudaromos sąlygos atlikti turiningą praktiką pasinaudojant darbdavių ir socialinių partnerių turima įranga; • labai modernios, tarptautinius standartus atitinkančios ir naujausios laboratorijos bei jų įranga; • neįgaliesiems studentams pritaikyta įranga.
<i>Studijų eiga ir jos vertinimas</i>	• dėstytojų, studentų ir socialinių partnerių tarpusavio nuolatinis bendradarbiavimas, gera komunikacija, akademinė ir socialinė parama; • gerai paruošti absolventai, kurie po baigimo greitai ir lengvai įsitvirtina darbo rinkoje bei darbdavių labai vertinamos absolventų įgytos žinios ir gebėjimai; • gerai ir aiškiai organizuojamas studijų procesas: naujų studentų integravimas į studijas, galimybė studentams rinktis įvairius studijavimo būdus (pvz., nuotolinį mokymąsi), individualaus studijų plano sudarymas; • studentų su negalia įtraukimas į studijų procesą; • studentų skatinimas dalyvauti mokslinėje ir tyrimų veikloje; • studentų skatinimas dalyvauti judumo programose; • aiški ir skaidri studentų pasiekimų vertinimo sistema, galimybės studentams susipažinti su vertinimo rezultatais; • entuziastingi, energingi, žingeidūs, labai motyvuoti, atsidavę bei įsitraukę į programą studentai.
<i>Programos vadyba</i>	• dėstytojų, studentų ir socialinių partnerių įtraukimas į programą, jos nuolatinį tobulinimą ir vertinimą; • viešo bei privataus sektorių bendradarbiavimas ir stiprūs ryšiai su socialiniais partneriais ; • programa nuolat tobulinama, atsižvelgiant į prieš tai buvusio vertinimo rekomendacijas; • daromi pakeitimai programoje atsižvelgiant į studentų ir absolventų grįžtamojo ryšio rezultatus.

Išskirtinės kokybės pavyzdžiais gali būti laikomos ir studijų programos, kurių bendras įvertinimas sudaro ne mažiau 22 balų (iš 24 galimų) ir kurių nei viena vertinamoji sritis ekspertų nebuvo įvertinta 2 balais. Apibendrinus 2010 – 2015 m. duomenis, šiuo laikotarpiu buvo įvertintos 69 studijų programos, kurių bendras vertinamasis balas yra 22 ir daugiau. Aukščiausią įvertinimą gavusių studijų programų skaičius

sudaro 6 proc. nuo visų per paskutinius 6 metus įvertintų studijų programų. Iš visų 45 Lietuvos Respublikoje šiuo metu veikiančių aukštųjų mokyklų, aukščiausią įvertinimą gavusių studijų programų turi 18 aukštųjų mokyklų. Pagal studijų sritis, daugiausia 22-24 balais įvertintų programų yra tarp socialinių mokslų – 30 programų (tai 7 proc. nuo visų šioje studijų srityje įregistruotų studijų programų), kas sudaro nemažą atotrūkį nuo kitų studijų sričių. Kitos studijų sritys išsidėto taip: biomedicinos mokslai (11 programų, 9 proc. nuo visų šios srities programų), menai (11 programų, 9 proc. nuo visų šios srities programų), technologijos mokslai (9 programos, 3 proc. nuo visų šios srities programų), fiziniai mokslai (5 programos, 6 proc. nuo visų šios srities programų) ir humanitariniai mokslai (3 programos, 3 proc. nuo visų šios srities programų).

Apibendrinimas

Nors kokybės užtikrinimas aukštajame moksle visada buvo vienas iš SKVC prioritetų nuo pat Centro įkūrimo pradžios, tačiau apie *išskirtinę kokybę* Lietuvoje pradėta diskutuoti dar ne taip seniai. Šiuo metu esame bandymų etape ir ieškome *išskirtinės kokybės* apraiškų Lietuvos aukštajame moksle. Siekiant identifikuoti *išskirtinės kokybės* sampratą Lietuvos kontekste, SKVC pradėjo rinkti ir analizuoti išskirtinės kokybės pavyzdžius aukštajame moksle.

Atlikus aukštųjų mokyklų ir studijų programų vertinimus pastebėta, jog institucinio vertinimo gerosios praktikos pavyzdžiai daugeliu atvejų sutampa su studijų programų lygmeniu identifikuotais išskirtinės kokybės pavyzdžiais, kas leidžia daryti išvadą, jog nors ir atliekami atskiri aukštųjų mokyklų ir studijų programų vertinimai, tačiau vertinimo metu pastebimos panašios tendencijos.

Išanalizavus *išskirtinės kokybės* pavyzdžius studijų programose bei peržiūrėjus aukščiausią įvertinimą (ne mažiau 22 balus) gavusias studijų programas pastebėta, jog didžioji dalis tokių pavyzdžių rasti socialinių mokslų srities programose. Šis pasiskirstymas siejasi su bendru šiose srityse įregistruotų programų skaičiumi Lietuvoje: socialinių mokslų srityje yra vykdoma daugiausia studijų programų, dėl ko šios srities studijų programų kiekis gali būti didesnis, lyginant su kitų mokslo sričių programomis.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, darytina išvada, kad *išskirtinės kokybės* suvokimui įtakos turi ne tik ekspertų turima vertinimo patirtis, bet tai taip pat priklauso ir nuo asmeninės subjektyvios *ekspertų* patirties. Kita vertus, visgi galima rasti *išskirtinės kokybės* pavyzdžių, kuriose aukštas studijų programų įvertinimas pagrindžiamas analitiškai ir sistemiškai, pateikiant detalų programų kokybės rodiklių aprašymą ir analizę. Kol kas dar yra sudėtinga tiksliai išskirti išskirtinės kokybės pavyzdžius, nes pati išskirtinės kokybės sąvoka nėra iškristalizuota ir tiksliai apibrėžta, todėl ekspertai dažniausiai remiasi savo asmenine patirtimi ir bendru sutarimu nurodydami, kas, jų nuomone, yra išskirtinio programose. Surinkus daugiau pavyzdžių, įgijus didesnę patirtį bus galima konkrečiau apibrėžti, kas yra *išskirtinė kokybė* bei atrinkti išskirtinės kokybės pavyzdžius.

2016-06-07

ⁱ Šioje apžvalgoje neįtrauktos 2016 m. vertintos studijų programos kadangi jų vertinimo procedūros dar nepasibaigusios.

ⁱⁱ Lietuvoje veikia dviejų tipų aukštosios mokyklos: valstybinės ir nevalstybinės.